

*Каськов І. В., кандидат психологічних наук,
доцент кафедри практичної психології
Інституту педагогіки та психології
НПУ ім. М.П.Драгоманова (м. Київ)*

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СПРИЯТЛИВОГО СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ СТУДЕНТСЬКОГО КОЛЕКТИВУ ЯК ЧИННИКА УСПІШНОГО НАВЧАННЯ

В статті досліджується проблема соціально-психологічного клімату студентського колективу як запоруки успішного навчання студента. Проведено аналіз поглядів вчених на проблематику соціально-психологічного клімату в студентському колективі, уточнено сутність, зміст соціально-психологічного клімату та визначені основні напрямки формування сприятливого соціально-психологічного клімату.

В статье исследуется проблема социально-психологического климата студенческого коллектива, как залог успешного обучения студента. Проведен анализ взглядов ученых на проблематику социально-психологического климата в студенческом коллективе, уточнены сущность, содержание социально-психологического климата и определены основные направления формирования благоприятного социально-психологического климата.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

Проблема соціально-психологічного клімату у студентському колективі набуває виняткового значення, адже саме зміст освіти, особливості взаємовідносин учасників педагогічного процесу визначає у кінцевому рахунку можливість досягнення стратегічної мети освіти, а відтак і перспективу формування особистості як самоцінної, здатної до саморозвитку і самовдосконалення особистості.

А.С.Макаренко говорив, що колектив – «це не просто збори, не проста група взаємодіючих індивідуумів. Колектив – це цілеспрямований комплекс особистостей, організованих, що володіють органами колективу. А там, де є організація колективу, там є органи колективу, там є організація уповноважених осіб, довірених колективу, і питання відносин товариша до товариша - це не питання дружби, не питання любові, не питання сусідства, а це питання відповідальної залежності» [1, 210].

Кожний колектив являє собою соціальне об'єднання людей, діяльність яких направляється на досягнення суспільно корисних цілей. Однак істотні ознаки колективу цим не вичерпуються: вони включають наявність керівництва й певний ступінь згуртованості.

Студент формується в колективі. «Розвиток індивіда, – як довели К.Маркс і Ф. Енгельс, – обумовлено розвитком всіх інших індивідів, з якими він перебуває в прямому або непряму спілкуванні» [2, 440].

Сприятливий психологічний клімат у студентському колективі, його професійна спрямованість сприяють упевненості, взаємній вимогливості, товариству, дружбі, досягненню успіхів у навчанні, формуванню особистості майбутнього фахівця в цілому.

Звідси виникає потреба у дослідженні та формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату у студентському колективі, як необхідної умови успішного навчання.

Постановка завдання.

Проблема феномену сприятливого соціально-психологічного клімату студентського колективу, як запорука успішного навчання студента цікавить нині невелике коло вчених. Підтвердженням такої думки служить те, що на сьогоднішній день у науково-психологічній літературі немає єдності у поглядах на проблему формування сприятливого соціально-психологічного клімату студентського колективу.

Метою цієї статті є уточнення сутності, змісту сприятливого соціально-психологічного клімату студентського колективу та визначення напрямків формування сприятливого соціально-психологічного клімату.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз науково-психологічних джерел свідчить те, що проблемі формування соціально-психологічного клімату в колективі присвячені роботи таких дослідників: Н.П.Анікієва., Б.Ф.Баєв, Л.В.Долинська, Л.М.Дунець, І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос, Н.В.Кузьміна, М.В.Левченко, Г.В.Локарева,

Л.І.Міщик, О.Г.Мороз, Д.Ф.Ніколенко, О.В.Петровський, О.О.Почерніна, Л.О.Савенкова, З.І.Слепкань, Н.В.Чепелева, Т.С.Яценко та ін. Більшістю з них відзначається, що важливою умовою сприятливого соціально-психологічного клімату у групі є позитивна мотивація та зацікавлення студентів групи у досягненні позитивних результатів навчання, особистісна спрямованість викладача на успішне вирішення завдань педагогічної діяльності. Проблема соціально-психологічного клімату достатньо різнобічно висвітлена у літературі та розглядається як одна з найбільш суттєвих сторін колективу, яка характеризує його мотиваційну сферу в навчально-професійній діяльності. У формуванні цього структурного компонента колективу значну роль відіграють психолого-педагогічні знання та усвідомлення студентами їх ролі в професійному становленні. Виходячи з цього положення соціально-психологічний клімат можна вважати як таку динамічну психологічну атмосферу, що забезпечує студентам ефективність вирішення виховних, освітніх та розвивальних завдань у майбутній професійній діяльності. Суть сприятливої соціально-психологічної природи в студентській групі полягає в тому, що процес психолого-педагогічного навчання, який протікає в позитивній атмосфері створює сприятливі умови не тільки для подальшого розвитку і закріплення якостей, яких вони набули до вступу у вищий навчальний заклад (ВНЗ), але й розвитку і формування нових, професійно важливих якостей, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок.

У науковій літературі соціально-психологічний клімат визначається як система емоційно-психологічних станів колективу, що відбиває характер взаємовідносин між його членами у процесі сумісної діяльності і спілкування.

В.М.Шепель зазначає, що «психологічний клімат – це емоційне фарбування психологічних зв'язків членів колективу, що виникає на основі їхньої близькості, симпатії, збігу характерів, інтересів, схильностей» [3, с. 127]. Він вважав, що клімат відносин між людьми складається із трьох кліматичних зон – соціальний клімат, тобто клімат суспільних відносин, моральний клімат – клімат моральних цінностей даного колективу,

психологічний клімат – неофіційні відносини, які складаються між учасниками групи, зона дії цього клімату значно локальніше, а отже важливіше соціального й морального клімату.

Соціально-психологічний клімат колективу студентської групи – це узагальнююча характеристика всього внутрішнього оточення, яке проявляється в поведінці і міжособистісних стосунках між основними суб'єктами навчального процесу [4, с. 25]. Основним показниками соціально-психологічного клімату виступають характер відносин між студентами, викладачами і студентами, студентами і керівництвом ВНЗ, викладачами. Соціально психологічний клімат виражає загальний настрій та ступінь задоволеності студентами організацією навчального процесу, відносинами з іншими студентами та загальним рівнем організованості у ВНЗ.

Суть сприятливої соціально-психологічної природи в студентській групі полягає в тому, що процес психолого-педагогічного навчання, який протікає в позитивній атмосфері створює сприятливі умови не тільки для подальшого розвитку і закріплення якостей, яких вони набули до вступу у вищий навчальний заклад (ВНЗ), але й розвитку і формування нових, професійно важливих якостей, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок [5].

Для сприятливого соціально-психологічного клімату властиві [6, с. 65]: переважання творчого, професійного настрою протягом дня навчання; почуття групової згуртованості та товарищескості; високий рівень підготовки студентів; гарні взаємозв'язки між викладачами і студентами; рівномірність розподілу об'єму навчання та навантаження на кожного студента групи; своєчасність та об'єктивність вирішення конфліктних ситуацій; справедливість в оцінці діяльності студентів групи, а також розподіл винагороди; використання можливостей неформального лідерства для розв'язання навчальних та виховних задач; критика й самокритика; колективне обговорення варіантів важливих рішень, що приймаються; цілковита згода надати допомогу товаришам.

Для несприятливого соціально-психологічного клімату властиві [6, с. 80]: систематичні запізнення та довготривала відсутність на лекціях та семінарах; відкрите небажання навчатися; неточне виконання

рішень і дотримання порад викладачів, пряме їх ігнорування; поширення чуток один про одного; прихована критика умов навчання; даремна трата часу, що розрахований на навчання та виховання; часті конфлікти між студентами й відсторонення колективу від їх спільного вирішення; часті порушення дисципліни; низька активність при обговоренні навчальних та спеціальних питань та відсутність критики та самокритики.

Соціально-психологічний клімат будь-якої установи породжується міжособистісною взаємодією, яка опосередковує не тільки міжособистісні впливи, а й вплив навколишнього фізичного середовища: речей, предметів, явищ природи тощо. Настрій однієї людини впливає на настрій іншої, позначається на різноманітних актах поведінки, діяльності, життя людини. [7].

Міжособистісні взаємини – це той психологічний феномен, який неминуче виникає в процесі спілкування і стосується всіх сфер людського суспільства: політики, економіки, культури, побуту і т. ін. Зв'язок міжособистісними взаєминими і життєдіяльністю носить каузальний, тобто взаємообумовлений характер [8].

Отже, суть сприятливого соціально-психологічного клімату в студентському колективі полягає в позитивній міжособистісній взаємодії членів студентського колективу, що виявляється у їхніх дружніх стосунках, взаємодопомозі, взаємопідтримці та сприяє успішному засвоєнню знань, умінь і навичок.

Формування й удосконалювання соціально-психологічного клімату студентського колективу є важливим завданням викладачів та куратора. Створення позитивного соціально-психологічного клімату вимагає, особливо від викладача не тільки теоретичних знань із педагогіки й психології, але також окремих практичних досліджень, розуміння емоційного стану студентів, їхнього настрою, щиросердечних переживань, хвилювань, відносин один з одним [9].

Студентські колективи вимагають уважного вивчення й психолого-педагогічного керівництва протягом усього періоду навчання у ВНЗ, але особливо в період становлення. Адже першокурсники відчують труднощі у питаннях навчання, суспільної роботи, спілкування. Необхідно вивчити віковий і соціальний склад

студентів, тривалість перерви в навчанні, що передує досвід суспільної й виробничої роботи, побутові умови, установити ступінь їхньої підготовленості до освоєння навчальної програми, провести спостереження за їхньою діяльністю.

Особливістю формування соціально-психологічного клімату в колективі буде залежати від того, якою була суспільна активність кожного студента до вступу у ВНЗ, від впливу умов життя й діяльності на особистість, від його старанності в навчанні.

Успішність навчання студентів тим вище, чим більше в групі активістів з гарною шкільною підготовкою, які відрізняються самостійною роботою протягом семестру, більше високим рівнем інтелектуального розвитку, більшою рухливістю психофізіологічних процесів.

Для діагностики соціально-психологічного клімату студентського колективу необхідно з'ясувати повну характеристику цьому колективу, що включає наступні основні дані: а) соціальний склад студентів, їхній вік, риси особистості; б) відносини студентів зі старшими, викладачами і їхня спрямованість; взаємини, настрої й думки в колективі, авторитети; в) склад активу: загальне число активістів, що переважають риси їхньої діяльності в колективі; як - колектив оцінює події, що відбуваються, у країні й за кордоном; успішність і рівень суспільної активності колективу. Сполучення соціально-психологічних і індивідуально-психологічних характеристик дозволяє конкретніше визначати слабкі ланки в структурі й психології колективу й цілеспрямовано їх переборювати.

Важливим фактором формування сприятливого соціально-психологічного клімату студентського колективу є багатопланова діяльність, різнобічна активність, що забезпечує членам студентської групи включення у велику кількість ситуацій, спрямованих на участь різних навчальних, суспільно-політичних, науково-дослідних завдань, а також завдань у сфері дозвілля й побуту.

Багатоплановість діяльності студентської групи інтенсифікує протікання внутрішньогрупових процесів за рахунок складності самої діяльності, включеності в неї різноманітних видів суспільно значимої активності, що опосередковує взаємини в групах. Це призводить до більше яскравої

виразності психологічних показників групової активності, характерних для груп високого рівня розвитку. Багатоплановість виступає як потенційний «каталізатор» інтрогрупових процесів. У групах, що володіють багатоплановою діяльністю, існують більші можливості для кожного члена групи знайти досить «високе» місце в статусній структурі.

Підбір і організація видів діяльності колективу, які моделюють майбутню професійну діяльність, сприяють оволодінню професійною майстерністю (колективне програвання можливих варіантів майбутніх професійних дій, участь студентської групи в науковій праці, присвяченій вивченню питань професійної праці після закінчення вузу, і ін.).

Провідна роль належить роботі з усім колективом, впливу на його спрямованість, суспільну думку, настрої, діяльність. При цьому необхідно врахувати три важливих моменти: по-перше, значення саморегуляції й самоврядування колективу; по-друге, вплив самого колективу на діяльність і спілкування студентів; по-третє, провідну роль роботи з колективом у цілому відіграє виховна робота з кожним студентом і тому необхідність індивідуальної роботи зростає.

Ключову роль в формуванні морально-психологічного клімату студентського колективу відіграє наставник, вихователь в особі куратора, що надає різнобічну допомогу в організації колективу, бере участь у суспільних заходах групи.

Роль куратора складається насамперед у згуртуванні колективу, подоланні розбіжностей й відчуженості у відносинах між студентами, особливо на першому курсі. Формами згуртування можуть бути: гуртки, клуби, факультети суспільних професій і ін.

У процесі формування сприятливого соціально-психологічного клімату необхідно враховувати, що студентський колектив у своєму розвитку проходить низку стадій [10, с. 177]. Перша стадія, на наш погляд, відповідає першому й частково другому курсам, друга – частково друга й третьому, і третя стадія характерна для четвертого й п'ятого курсів.

Перша стадія характеризується виробничою й соціально-психологічною адаптацією, тобто активним пристосуванням до навчального процесу й вrostанням у новий колектив. Першокурсники засвоюють елементарні вимоги, норми й традиції

вузівського життя, на основі яких пізніше будуть створені групові традиції й норми поведіння. Тут особливо важлива допомога всіх викладачів (особливо кураторів) і громадських організацій.

Друга стадія характеризується сформованою суспільною думкою, працездатним активом, плановісною роботою з оволодіння майбутньою спеціальністю, залученням всіх студентів до організаторської роботи. До кінця другої стадії встановлюються дружні й товариські відносини між студентами, інтерес до спільних справ, готовність до спільних дій, різнобічна поінформованість у справах факультету й вузу, завдяки чому колектив самостійно, без допомоги викладача може вирішувати свої справи.

На третій стадії кожний член колективу стає виразником суспільних вимог. Це найбільш плідний період у науковому, професійному й цивільному вихованні й самовихованні колективу й особистості. Кожний студент прагне виконати колективну, а отже, і особисте завдання – надати максимальну допомогу товаришам у досягненні наміченої мети.

У цілому формування сприятливого соціально-психологічного клімату включає проведення наступних заходів:

1. Комплектування академічних груп з урахуванням психологічної сумісності людей.
2. Створення соціально-ціннісної єдності шляхом роз'яснення значення навчання, її цілей і завдань, стимулювання роботи активу по зімкненню колективу.
3. Розвиток свідомості, товариства й дружби, розуміння взаємин у студентському колективі.
4. Зміцнення авторитету активу, підвищення його зразковості, попередження й недопущення деструктивних конфліктів.
5. Забезпечення турботи про студентів, облік їхніх запитів, інтересів, потреб, бажань.

Таким чином, проблема соціально-психологічних передумов ефективності діяльності студентського колективу є досить багатогранною й складною. Вона вимагає до себе пильної уваги, як у період формування студентської академічної групи, так і на всьому протязі навчання у вузі.

Висновки. Аналіз цієї проблеми дозволив уточнити сутність та зміст сприятливого соціально-психологічного клімату в студентському колективі

Питання психології

визначити основні напрямки формування сприятливого соціально-психологічного клімату.

Суть сприятливого соціально-психологічного клімату в студентському колективі полягає в позитивній міжособистісній взаємодії учасників студентського колективу, що проявляється успішністю навчання, розвитку і формуванню нових, професійно-важливих якостей, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок.

Провідну роль у формуванні сприятливого соціально-психологічного клімату належить роботі з усім колективом, впливу на його спрямованість, суспільну думку, настрої, діяльність. Ключова роль у

формування сприятливого соціально-психологічного клімату належить куратору та викладачам, що працюють з студентським колективом.

У цілому формування сприятливого соціально-психологічного клімату у студентському колективі включає в себе цілий комплекс заходів який розпочинається у період формування студентської академічної групи, так і на всьому протязі навчання у ВНЗ.

Зважаючи на це, серед перспективних напрямків подальших досліджень даної проблеми є визначення та наукове обґрунтування новітніх складових соціально-психологічного клімату, їх вплив на особистість студента та колектив в цілому.

Література

1. Макаренко А.С. Збірник у 7 т. – М., 1974, т. 5. – 210 с.
2. Маркс К., Енгельс Ф. Збірник, т.3. – 240 с.
3. Шепель В.М. Управленческая психология / В.М. Шепель. - М.: Экономика, 1986. - 248 с.
4. Анисеева Н.П. Психологический климат в коллективе / Н.П. Анисеева. – М.: Просвещение, 1989. – 25 с.
5. Створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській академічній групі [Електронний ресурс] / І.І. Козак. – Режим доступу: [http://www.psych.kiev.ua/Створення_сприятливого_соціально-психологічного_клімату_в_студентській_академічній_групі_\(реферат_Козак_І.І.\)](http://www.psych.kiev.ua/Створення_сприятливого_соціально-психологічного_клімату_в_студентській_академічній_групі_(реферат_Козак_І.І.)).
6. Ломов Б.Ф. Методические и теоретические проблемы психологии / Б.Ф. Ломов. – М. : Наука, 1984. – 65 с; 80 с.
7. Особливості соціально-психологічного клімату студентської групи у ВНЗ [Електронний ресурс] / Бойко Ю.І. Режим доступу: <http://intkonf.org/boyko-yui-osoblivosti-sotsialno-psihologichnogo-klimatu-studentskovi-grupi-u-vnz/>.
8. Шляхи створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській академічній групі [Електронний ресурс] / С.П. Білецька. – Режим доступу: <http://www.psych.kiev.ua/> Шляхи створення сприятливого соціально-психологічного клімату в студентській академічній групі.
9. Шляхи вдосконалення навчально-виховного процесу в інституті східних мов : збірник наук. праць науково-практичної конференції / За редакцією проф. Є.С. Спіцина. – К., 2008. – 66 с.
10. Основы вузовской педагогики. – Л., 1972 – 177 с.

Kaskov I. V., candidate of science (psychology) associated professor

PECULIARITIES OF FORMING A FAVORABLE SOCIO-PSYCHOLOGICAL CLIMATE OF STUDENT'S GROUP AS A FACTOR IN SUCCESSFUL LEARNING

This article arises problem of social-psychological climate of student's group as guarantee of successful studying of student. It was analyzed views of different scientists on problem the social-psychological climate in student's group, it was also specified the essence and content of social-psychological climate and it was defined main directions of formation of favorable social- psychological climate.

The article emphasizes attention that the key role in formation of moral and psychological climate in student's group has a counselor or supervising professor.

The work of supervising professor involves cohesion among students and overcoming differences and alienation among students, especially during their first year of studying.

Formation of favorable social and psychological climate in the student's group includes a set of activities that starts during the formation of students' academic group and during all period of studying at the university.